

Μ. ΣΕΤΑΤΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΤΩΝ
ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

Α. ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ
- 2) ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ

Τό παρόν τεύχος ἐξεδόθη δαπάναις τοῦ
Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσα-
λονίκης διὰ τὴν

ΔΩΡΕΑΝ

διανομὴν τοῦ εἰς τοὺς φοιτητὰς
ἀπαγορευομένης τῆς ἐμπορίας του.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1971

-7-

φεται τὸ ἀγγλικὸ α δηλώνει πολλοὺς διαφορετικοὺς φθόγγους.

✓ (γ) μέ φωνητική ἢ ὄχι λειτουργία, π.χ. γαλλ. αἷν [ɛ̃] , γερμ. ie /ɪ/ ,
 ἡβ. γιατρός.

✓ (δ) ἰσοσούναμα, π.χ. ΝΕ ι, η, ει, οι, υ=[i], ἰσπαν. b, v, b/.

✓ (ε) μέ λειτουργία διάκρισης, π.χ. ΝΕ της - τς, γαλλ. ceŋt "100" -
sɛ̃tɔ "αἷμα" - sɛ̃tɔ "χωρίς" καὶ τὰ τρία [sɛ̃] , γερμ. Leete "κενὸ"-
Lehte "διδασκαλῶν": [lɛ̃tɛ] , ἰσπαν. honda "βαθεῖα"- onda "κύμα".

✓ (ς) ὁμόγραφα, π.χ. ἀγγλ. use [yʊs] "χρῆση"- use [yʊz] "χρησιμοποιοῦ-
 ῶ", γαλλ. les fils [le fɪs] "οἱ γιοί" - les fils [le fɪlʁ] "τὰ νήματα".

Τὰ γραφικὰ συστήματα εἶναι σπάνια τέλεια (ὅπως θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν τῆς ἰσπανικῆς, φιλλανδικῆς, τουρκικῆς κτλ.), παρ' ὅτι παρουσιάζουν συνήθως ὀρθογραφικὰ προβλήματα (π.χ. ἡ ἑλλην. ἱστορικὴ ὀρθογραφία ἢ ἡ ἀγγλικὴ, συστήματα μὴ οἰκονομικὰ ἀλλὰ καὶ κάποτε μέ σημασιολογικὴ διαφοροποίηση τῶν ὁμόφωνων. Συνήθως τὰ γραφικὰ συστήματα δὲ δηλώνουν ὅλα τὰ γλωσσικὰ χαρακτηριστικὰ, π.χ. τὴν ποσότητα τῶν φωνηέντων κἄ.) καὶ δυσκολεύουν τὴ γλωσσολογικὴ ἀνάλυση, πού βοηθεῖται ἀπὸ ὀρθογραφικὰ λάθη γραφῶν, δάνεια σὲ ξένες γλώσσες, δομὴ γλώσσας, μέτρα ποίησης κτλ. (πβ. παλαιογραφία, κριτικὴ κειμένου, ὁ γλωσσὰ κείμενα).

Κάποτε παρατηρεῖται ἀλληλεπίδραση γραφικῆς καὶ φωνητικῆς μορφῆς, π.χ. ἡ προφορά τοῦ "ἐκ-κίνηση" μέ διπλὸ [κ], γαλλ. football ἀλλὰ ἰσπαν. fútbol .

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

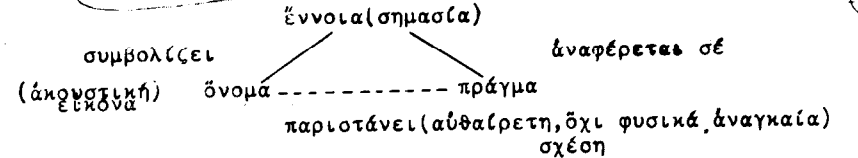
Ἡ σύγκριση καὶ ἡ διαπίστωση ὁμοιότητας μεταξύ δύο γλωσσῶν ἀποτελεῖ συχνὰ δεδομένο τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ὅπως ὅταν δοῦμε ὅτι Καταλανοὶ καὶ Προβηγκιανοὶ ἢ Σλάβοι πού μιλοῦν διαφορετικὲς γλώσσες καταφέρνουν νὰ συνεννοηθοῦν. Ἐνα παρόμοιο φαινόμενο εἶναι ὅταν διακρίνουμε ὁμοιότητες στὴ γλώσσα δύο κειμένων τῆς ἴδιας γλώσσας ἀπὸ διαφορετικὲς ἐποχές, π.χ. ὁμηρικὸ καὶ νεοελληνικὸ. Ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία ξεκινώντας ἀπὸ παρόμοιες παρατηρήσεις ὀργάνωσε καθὼς τελειοποιούνταν (ὡς ἱστορικοσυγκριτικὴ γραμματικὴ) ἕνα σύστημα ἀρχῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μεθόδων, πού ἀπέτελεσε ὡς τὴν νεώτερες γλωσσολογικὲς τάσεις τὴ βάση τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς τῶν ΙΕ γλωσσῶν.

ΑΡΧΕΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

Α. Συνέχεια : οἱ γλώσσες δὲ γνωρίζουν ἀπότομες ἀλλαγές, οἷοτι εἶναι ἀναγκαῖα μιὰ κοινὴ γλώσσα γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ἀμοιβαίας κατανόησης πού ἀπαιτεῖ τὴ κοινωνικὴ ζωὴ (ἡ γλώσσα εἶναι θεσμὸς ἔμμονος στὰ ἄτομα). Παρόλ' αὐτὰ εἶναι ἀρχὴ τῆς γενικῆς γλωσσολογίας ὅτι οἱ γλώσσες ἀλλάζουν στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου (π.χ. τὸ λατ.

habeo aliquid factum) γαλλ. j'ai fait "έκαμα") και κάποτε μπορούμε να παρατηρήσουμε από κοντά την πορεία της αλλαγής, κυρίως στο λεξιλόγιο (π.χ. ή όμολογία της μόδας, οι δάνειες λέξεις του τεχνολογικού πολιτισμού), αλλά και άλλου (πχ. ή δημοσθένης χρησιμοποιεί δύο όβολοι αλλά (δυσὲν ὀβολοῦν).

β. Τό αὐθαίρετο τοῦ γλωσσικοῦ σημείου (λέξης) : "Τό γλωσσικό σημεῖο ἐνώνει ὄχι ἓνα πρᾶγμα μέ ἓνα ὄνομα, ἀλλά μιά ἐννοιά μέ μιά ἀκουστική εἰκόνα" (Saussure). Δηλ.

"Αν δεχτοῦμε τό ἀντίθετο καί βρῖσκουμε σέ διαφορετικές γλώσσες τήν ἴδια ἀκουστική εἰκόνα γιά τήν παράσταση ἑνός πρᾶματος, ή ὁμοιότητα αὐτή ὀθ ἄποτελοῦσε ἀπόδειξη ἱστορικῶν σχέσεων ἀνάμεσά τους, ἐνώ τό γεγονός ὅτι ή λέξη διαφέρει σέ δύο γλώσσες θά ἔπρεπε νά ἀποδοθῆ σέ διαφορά φύσης, ράτσας (τίποτε ὁμως δέν ἀποδεικνύει τήν ἐξάρτηση τῆς γλώσσας ἀπ' αὐτές, ὅπως κερθμοια καί οἱ περιπτώσεις ὀνοματοποιίας, π.χ. κοῦκος, ἀγγλ. cuckoo, γερμαν. Kuckuck, ρωσ. кукушка)." "Αν γιά νά ἐκφράσουν τήν ἴδια ἐννοια συμβαλῆν πολλές γλώσσες νά καταφεύγουν στόν ἴδιο συνδυασμό. αὐτή ή σύμπτωση ἀπαιτεῖ μιά ἐξήγηση" (Meillet), π.χ. στήν περίπτωση μήτηρ - λατ. mater - ἀγγλ. mother. Πάντως ή ἐννοια τῆς "ὁμοιότητας" εἶναι πολύ ἀσαφῆς καί χρησιμεῖ μόνο στήν ἀρχή τῆς ἔρευνας.

Γ. Σταθερότητα τῶν φωνητικῶν νόμων : ἂν μιά ἀρθρωση μεταβληθῆ σέ μιά λέξη, μεταβάλλεται ἐξέσου σ' ὄλες τίς λέξεις τῆς γλώσσας (μιάς ἐποχῆς), ὅπου παρουσιάζεται μέ τίς ἴδιες συνθήκες. Διαφορετικές αἰτίες ἀνωμαλιῶν στήν ἐφαρμογή τῶν φωνητικῶν νόμων (ἐπίδραση γλωσσικῶν ὑποστρωμάτων, ἐπίδρομέσ λαῶν, ποικιλία κοινωνικοπολιτικῶν ὀργανώσεων κᾶ.) καί οἱ τελείως ἑτερογενεῖς δύο ἀρθρώσεις τῆς γλώσσας (μονάδες διακριτικές, τά φωνήματα, καί μονάδες σημαίνουσες, οἱ λέξεις) ὀδηγοῦν σέ διαφορετικές ἐξελλίξεις. Βλ. παρακάτω γιά κριτική τῆς Γ ἀρχῆς.

ΜΕΘΟΔΟΙ

• ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ.

Στήν ἀρχή διακρίτῶνουμε καί ταξινομοῦμε "ὁμοιότητες" μεταξύ δύο ή περισσοτέρων γλωσσῶν προσπαθώντας νά καθορίσουμε τήν ἀκριβή τους σχέση ή συγγένεια. Οἱ ὁμοιότητες αὐτές μπορεῖ νά εἶναι :

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α Τ Α

1. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ.

Α. Παραδοσιακή γραμματική.1. Ελληνορωμαϊκή παράδοση.

α) φιλοσοφική άρχη : τὸ πρῶτο ἐνοιαφέρον γιὰ τὴ γλῶσσα ἐμφανίζεται στὴν Ἑλλάδα τὸν 5. αἰ. π. Χ. ὡς μέρος τῆς φιλοσοφίας (Ἡράκλειτος, Δημόκριτος). Ὁ κρατὺλος τοῦ Πλάτωνα εἶναι τὸ πρῶτο ἔργο ποῦ ἐξετάζει ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς γλωσσολογίας, τὴν ὀνομασία ἀντοκειμένων, ὄντων κτλ., ἄν δηλ. αὐτὴ ἔγινε "φύσει" (κατὰ φυσικὴ ἀναγκαιότητα, π. χ. ἡ ὀνομασία τοῦ πουλιοῦ "κοῦκος" ἀπὸ τὴ φωνὴ του) ἢ "θέσει" (κατὰ συνθήκη, συμφωνία τῶν ἀνθρώπων νὰ ὀνομάσουν αὐθαίρετα π. χ. τὸ οὐράνιο σῶμα "ἥλιος"). Ὁ διάλογος παρουσιάζει τρεῖς ἀντίθετες ἀπόψεις χωρὶς νὰ πάρῃ τελικὰ θέση. Ὁ Ἐπίκουρος ἀργότερα τρεῖς συνδυάζει : ἡ ὀνοματοθεσία ἔγινε στὴν ἀρχὴ "φύσει" καὶ ἔπειτα "θέσει".

β) ἀναλογικὸι καὶ ἀνωμαλιότης : οὐδ' ἀντίθετες τάσεις γραμματικῆς θεωρίας κατὰ τὴν μετακλασικὴ ἐποχὴ. Τρεῖς ἀντιπροσωπεύουν ἀντίστοιχα οἱ ἀλεξανδρινοὶ γραμματικοὶ καὶ οἱ στωϊκοὶ φιλόσοφοι. Οἱ πρῶτοι ξεκινῶν ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ καὶ χωρὶς νὰ κάνουν διάκριση περιγραφικῆς καὶ κανονιστικῆς γραμματικῆς προσπαθοῦν νὰ ἐξηγήσουν τοὺς ἀνώμαλους σχηματισμοὺς μὲ τὴν ἀναλογία. Οἱ δεῦτεροι ἐνοιαφέρονται γιὰ τὴ λογικὴ καὶ ρητορικὴ καὶ θέλουν νὰ ἐξακριβώσουν ὡς ποῖο σημεῖο ἡ γλῶσσα εἶναι κανονικὴ (τονίζουν τρεῖς ἀνωμαλίες τῆς γλῶσσας, π. χ. συνωνυμία, ὁμωνυμία, πληθ. "Ἀθηναί" γιὰ μιὰ πόλη κ.ά.).

γ) ἀλεξανδρινὴ περίοδος. Ἡ ἄλεξανδρεία μὲ τὴ βιβλιοθήκη τῆς (5. αἰ. π. Χ.) γίνεσθαι πνευματικὸ κέντρο μὲ σκοπὸ τὸν καθορισμὸ καὶ τὴν ἐξήγηση τῆς γλῶσσας τῆς κλασικῆς λογοτεχνίας τοῦ -5. αἰ. καὶ τὴν προφύλαξη τῆς σύγχρονης γλῶσσας ἀπὸ τὴ ὀιαφορὰ (ποῦ ἀποτελεσε "τὸ κλασικὸ λάθος" στὴ μελέτη τῶν γλωσσῶν). Ἡ προσοχὴ τῶν ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν στρέφεται στὴ γραπτὴ γλῶσσα (ὁρθὴ γι' αὐτοὺς εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ -5. αἰ.) μὲ ἀποτέλεσμα συχνὰ σύγχυση γράμματος καὶ φθόγγου.

δ) ἐλληνικὴ γραμματικὴ. Ἡ ἐλληνικὴ γραμματικὴ θεωρεῖται ἀναπτύσσεται βαθμιαία μὲ τρεῖς ἐξῆς: Πρωταγόρας (γέννη), Πλάτωνα (διάκριση ὀνομάτων καὶ ρημάτων στὰ ὅποια ἐντάσσει καὶ τὰ ἐπίθετα), Ἄριστοτέλης (προσθέτει τοὺς συνδέσμους καὶ τὸ χρόνον τῶν ρημάτων, ἐγκαθιδρύει τὸν γλωσσολογικὸ ἀριστοτελισμὸ (γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν σκεπτικισμὸ), δηλ. τὸν παραλληλισμὸ λέξεων-ἐννοιῶν-πραγμάτων, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ γραφὴ τῆς ψυχῆς), Στωϊκοὶ (διάκριση μορφῆς

και σημασιολογίας, κλίσης, πτώσεων, ενεργητικού-παθητικού, μεταβατικού - ἀμετάβατου), 'αλεξανδρινός (γραμματικός κανόνες): Διονύσιος ὁ ἠρᾶς (-2. αἰ., στήν "Γραμματική Τέχνη" του βρῆσκουμε : ἐπιρροή, μετοχή, ἀντωνυμία, πρόθεση, πτώση, γένος, ἀριθμός, χρόνος, ἔγκλιση), 'πολλώνιος ὁ δύσκολος (2. αἰ., "Περὶ συντάξεως").

ε) ρωμαϊκή περίοδος. Ἡ ἑλληνική γραμματική διαδίδεται καὶ ἐπιδρά στους Ρωμαίους, π.χ. στὸν Νάτιο (-1. αἰ.), *Caesari* ("Περὶ ἀναλογίας" ἀφιερωμένο στὸν κικέρωνα) κἄ., πού ἀκολουθώντας τὸν Διονύσιο διακρίνουν τρία μέρη στίς γραμματικές τους : σκοπὸς συγγραφῆς - γράμματα-συλλαβές, μέρη τοῦ λόγου - κλίση, ὕφος-λάθη-σχήματα λόγου. Γραμματικές μὲ μεγάλη διάδοση : *Donatus* (4. αἰ.), *Ρτίζικηνς* (5. αἰ.)

στ) μεσαιωνική περίοδος. Ἡ λατινική ὡς διεθνῆς γλῶσσα κυριαρχεῖ στήν ἐκπαίδευση. οἱ σχολαστικοὶ φιλόσοφοι (13. αἰ.) θεωροῦν τὴ γλῶσσα ὡς ὄργανο ἀνάλυσης τῆς πραγματικότητας (πρ. *de modis significandi*) καὶ προσπαθοῦν νά τὴν παραγάγουν ἀπὸ τὴν λογική, ἐπιστημολογία καὶ μεταφυσική (ἡ λέξη παριστάνει τὸ ἀντικείμενο ὑπὸ ὀρισμένο "τρόπο"-modus).

ζ) ἀναγέννηση. οἱ ἀνθρωπιστές θεωροῦν πάλι τὴ μελέτη τῆς γλώσσας ὡς βοηθὸ στήν κατανόηση τῆς λογοτεχνίας (λατινικῆς, ἀρχ. ἑλληνικῆς, ἑβραϊκῆς). Παρατηρεῖται ὅμως τώρα καὶ μιὰ προσοχή στίς ζωντανές γλώσσες καὶ στή γραμματική τους : ἰρλανδική (7. αἰ.), ἰσλανδική (12. αἰ.) κἄ. (πρ. τὸ *De volgarī eloquentiā* τοῦ δάντη). Ἡ Γραμματική τοῦ *Poit-Royal* (*Γραμματικὴ γένεταλε et κτισσηέ* · · · , 1660), πού θεωρεῖ ὅτι ἡ δομὴ τῆς γλώσσας εἶναι προϊόν τοῦ λογικοῦ, εἶχε μεγάλη ἐπίδραση. Τὴν ἴδια ἐποχὴ (1635) ἰδρύεται καὶ ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἀπὸ τὸν Ρισελιέ μὲ σκοπὸ τὴ φροντίδα τῆς γαλλ. γλώσσας.

η) κατὰ τίς τελευταῖες περιόδους ἔχουμε ἐκδόραση τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς παράδοσης στίους Ἀρμενίους, Κυρλούς, Ἀραβες καὶ Ἑβραίους.

2. Ἰνδικὴ παράδοση.

Ἡ Ἰνδικὴ εἶναι ἀνεξάρτητη καὶ ἀρχαιότερη τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς γραμματικῆς παράδοσης. Ὁ πρῶτος γνωστός καὶ μεγαλύτερος ἀντιπρόσωπος τῆς εἶναι ὁ *Ρᾶήιμι* (-4. αἰ.), πού ἡ γραμματικὴ του (*vyākaraṅka*) περιλαμβάνει 4000 κανόνες καὶ ἓνα κατάλογο ριζῶν, μὲ σύμβολα, συντομογραφίες καὶ αὐστηρὴ ἀκολουθία ἔκθεσης. Ἡ Ἰνδικὴ γραμματικὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἑλληνορωμαϊκὴ στή φωνητικὴ καὶ ἐσωτερικὴ δομικὴ ἀνάλυση καὶ σέ ἐξαντλητικότητα, συνέπεια καὶ οἰκονομία.

Β. Συγκριτικὴ γλωσσολογία.

α) κρίση τοῦ γλωσσολογικοῦ ἀριστοτελισμοῦ. Ἡ νέα περίοδος ἀρχίζει νά διαγράφεται μὲ τίς θεωρίες τῶν φιλοσόφων *Locke*, *Hobbes*, *Βετκελεγ*, *Hume*, *Leibnitz*, *Vico*, πού πιστεύουν ὅτι ὑπάρχουν βαθιές διαφορές μεταξύ τῶν γλωσσῶν στήν ἔκφραση τῶν γενικῶν ἰδεῶν καὶ

Ότι κάθε γλώσσα έχει ιδιαίτερη κατασκευή, που δεν αντανακλά μόνο την ιστορία ενός λαού, αλλά και διαμορφώνει τις συνήθειες και τη νοοτροπία του. Οι ιδέες αυτές ώθησαν σε μία πλατύτερη γνωριμία με τις γλώσσες του κόσμου (αν και ο γλωσσολογικός αριστοτελισμός επαναφέρεται από τον γλωσσολόγο Βορρ και τη σιωπή του Καντ ως προς τα φιλοσοφικά προβλήματα της γλώσσας). Από τον 19. αιώνα αρχίζει η μελέτη (ιθραπόστολοι, άποικιστές, λόγιοι κ.ά.) γλωσσών της Μέσης και "Απω Ανατολής, Αμερικής κτλ., που οδηγεί στην ανακάλυψη της σανσκριτικής και της συγγένειάς της με τις κλασικές γλώσσες. Η παλαιότερη άποψη, ότι όλες οι γλώσσες προέρχονται από την εβραϊκή, εγκαταλείπεται.

β) Επιστημονική γλωσσολογία. Την παραδοσιακή γραμματική διαδέχεται η ιστορικοσυγκριτική γραμματική (αποτέλεσμα των έρευνών πάνω στις 18 γλώσσες), που προτιμά την ιστορική σκέψη και όχι την αριστοτελική. Τα γλωσσικά φαινόμενα εξετάζονται προσεκτικά και αντικειμενικά και εξηγούνται με επαγωγικές συνθέσεις. Αυτό συνετέλεσαν η εξέλικτική βιολογία (Darwin, 1859), που οδηγεί σε εξελικτικές και έγκοσμιες θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης (παρατηρώντας ότι όλα τα ανθρώπινα δημιουργήματα αλλάζουν συνεχώς μορφή), και ο ρωμαντισμός, που στρέφεται έναντι του κλασικισμού και ρασιοναλισμού (τέλη 18. αιώνα, ιδίως στη Γερμανία: Herder, που μελετά τη σχέση γλώσσας και έθνικου χαρακτήρα, W. von Humboldt, που θεωρεί τη γλώσσα "ένέργεια" και όχι "έργο" και ότι αντανακλά τη σκέψη και την έκφραση ενός λαού. 11β. (α)). Ο ρωμαντισμός έστρεψε το ενδιαφέρον της γλωσσολογίας προς τις άρχαιες τευτονικές γλώσσες και την όδηγησε κάποτε σ' έναν ψυχολογισμό: Steinhil, Wundt, Martz).

γ) Οικογένειες γλωσσών. Η τελειοποίηση της ιστορικοσυγκριτικής γλωσσολογίας από τους Νεογραμματικούς (άρχές: οι φωνητικοί νόμοι δεν έχουν εξαίρεσεις, εκτός εκείνων που εξηγούνται με άλλους νόμους, δανεισμός, ή αναλογα-βάση της συγκριτικής γραμματικής είναι η εξέταση της γραμματικής δομής και η ανέυρεση συστηματικών αντιστοιχιών), καθόρισε άρχες και μεθόδους μιας γενικής θεωρίας γλωσσικών αλλαγών και συγγένειας, που όδηγησε στη διαπίστωση των έξι γλωσσικών οικογενειών: Ινδοευρωπαϊκή, σημιτική, φινουογγρική, αλταϊκή, σινοτιβητιανή, βάρτη, Αλγονκβιακή (με αντίστοιχους κλάδους γλωσσολογικών έρευνών).

δ) Συγκριτική γλωσσολογία και γενική γλωσσολογία. Τα αποτελέσματα της συγκριτικής γλωσσολογίας συνέβαλαν στην γενική γλωσσολογία στα έξι πεδία: ανάπτυξη φωνητικής, κατανόηση γλωσσών και διαλέκτων, όρια διαλέκτων (γλωσσογεωγραφία), ποικιλία γραμματικής δομής στις γλώσσες του κόσμου. Η γλωσσική αλλαγή όμως, όπως δέχονται

σήμερα οι γλωσσολόγοι (αντικατάσταση ενός συστήματος από άλλο λθ γω οανεισμοϋ η δομικης πιεϋσεως, ετσι ωστε και ανωμαλίες μποροϋν να προελθουν από ομαλούς σχηματισμούς), οέν είναι άπλως συνάρτηση του χρόνου, αλλά και των κοινωνικών και γεωγραφικών όρων. Οί γλωσσες μποροϋν να συγκλίνουν και να αποκλίνουν (πρ. γεωγραφική ταξινόμηση γλωσσών).

Γ. Σύγχρονη γλωσσολογία.

Η νεώτερη περίοδος της γλωσσολογίας άρχίζει με τη διδασκαλία του F. de Saussure και κυρίως όταν μετά το θάνατό του οι μαθητές του δημοσίεψαν τις παραδόσεις του με τίτλο *Cours de linguistique générale* (1915). Όλες σχεδόν οι νεώτερες σχολές της γλωσσολογίας έχουν δεχτή την επίδρασή του η παίρνουν θέση άπέναντι στις εκδόσεις του, παρουσιάζοντας κοινά χαρακτηριστικά :

α) προτεραιότητα της όμιλούμενης γλώσσας. Οί γλωσσολόγοι καθουν να ασχολοϋνται σχεδόν αποκλειστικά με τα παλαιότερα γλωσσικά μνημετα, αλλά (με την ανάπτυξη της γλωσσολογίας) άρχίζουν να θεωροϋν τη μελέτη της όμιλούμενης γλώσσας βασικότερη για τη γλωσσολογία. Η έρευνα των άμοιβαίων σχέσεων γραπτής και προφορικής γλώσσας έδειξε ότι η πρώτη όέν παριστάνει όλα τα στοιχεία της δεύτερης (π.χ. τόν βονισμός της φράσης), μπορεί να κρύβη την πραγματική φωνητική μορφή με μία ιστορική όρθογραφία (όταν π.χ. όμώνυμες λέξεις γράφονται διαφορετικά), η να άπομακρύνεται σε ποικίλα στάδια από την προφορική (π.χ. η γραπτή γαλλική, σε αντίθεση με την προφορική, χρησιμοποιεί τόν άδριστο). Η προτεραιότητα της όμιλούμενης γλώσσας φαίνεται και από το ότι όλα τα συστήματα γραφής βασίζονται σ' αυτήν (η ανάλυση της σε φθόγγους, συλλαβές, λέξεις όνει αντίστοιχα τα άλφαρητικά, συλλαβικά, ιδεογραφικά συστήματα γραφής).

β) η γλωσσολογία είναι περιγραφική και όχι ρυθμιστική έπιστήμη. Η δουλειά του γλωσσολόγου είναι να περιγράψη και όχι να ρυθμίση πώς πρέπει κανείς να γράψη η να μιλά (αντίθετα από την παραδοσιακή γραμματική που ήταν προσηλωμένη στην λογοτεχνική γλώσσα). Η γλωσσική άλλαγή όέ σημαίνει διαφορά, αλλά εξηγείται από τις λειτουργίες που καλεται να εκτελέση μία γλώσσα στην κοινωνία (π.χ. χρήση όάνειων ζένων λέξεων).

γ) ένδιαφέρον για όλες τις γλώσσες. Οί γλωσσολόγοι μελετοϋν όλες τις γλώσσες του κόσμου, για να κατασκευάσουν μία έπιστημονική θεωρία για τη δομή της ανθρώπινης γλώσσας. Η μελέτη αυτή έδειξε ότι όέν υπάρχει σχέση μεταξύ σταδίων πολιτιστικής ανάπτυξης και τύπου γλώσσας των σταδίων αυτών (οί πρωτόγονοι λαοί όέν έχουν πρωτόγονες γλώσσες).

δ) προτεραιότητα σύγχρονικής περιγραφής. Η διαχρονική περιγραφή

(της ιστορικής γλωσσολογίας) προϋποθέτει την συγχρονική των διαοικτικών σταδίων (ο Samsuete την παρομοιάζει με την περιγραφή μιας παρτίδας σκάκι). Η γλώσσα μιας γλωσσικής κοινότητας δεν είναι ομοιόμορφη, γιατί αποτελείται από διάφορες ομάδες ή κοινωνικές διαλέκτους. Η μικροσκοπική συγχρονική εξέταση (αντίθετα από τη μακροσκοπική εξέταση γλωσσικών μορφών που τις χωρίζει χρόνος πού λύνει) δεν μας επιτρέπει συχνά να διακρίνουμε σαφώς τη διαχρονική αλλαγή από τη συγχρονική ποικιλία. Η ιστορική γλωσσολογία είναι αναγκαία για την κατανόηση της προέλευσης και όχι της λειτουργίας ενός τύπου.

ε) στρουκτουραλισμός. Σύμφωνα μ' αυτόν κάθε γλώσσα είναι ένα σύστημα σχέσεων στοιχείων, που δεν έχουν αξία ανεξάρτητα από τις μεταξύ τους σχέσεις, και η επιστήμη της γλωσσολογίας πρέπει να στηρίζεται στη μεθοδολογία της σε ουσιώδεις διακρίσεις (π.χ. διαχρονική-συγχρονική περιγραφή, γλώσσα-λόγος κ.α.), στη συγχρονική λογική, θεωρία των πιθανοτήτων κ.τ.λ.

στ) γλώσσα και λόγος. Σύμφωνα με τη βασική αυτή διακρίση του Samsuete, όλα τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας εκφράζονται, παρόλες τις ατομικές παραλλαγές (π.χ. τις διάφορες εκτελέσεις ενός μουσικού κομματιού), σύμφωνα με τους όρους ενός ιδιαίτερου συστήματος κανόνων και σχέσεων. Οι φράσεις τους είναι στοιχεία του λόγου (ρατολέ) και αποτελούν τη βάση για τη διατύπωση της κοινής δομής της γλώσσας (λαήμα), που εξετάζει ο γλωσσολόγος.

ΝΕΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ

Α. Η στρουκτουραλιστική γλωσσολογία : 1) γλωσσογεωγραφία και σύγχρονη διαλεκτολογία, 2) γαλλική γλωσσολογική σχολή (ψυχολογική και κοινωνιολογική έρευνα γλώσσας), 3) αισθητικός ιδεαλισμός: α) σχολή Vossler, β) Νεογλωσσολόγοι, 4) Προοδευτικές σλαβιστικές σχολές: α) πανεπιστημίου Κιόβου, β) του Φοτίνατου, 5) Μαρξισμός, 6) Πειραματική φωνητική.

Β. Στρουκτουραλιστική γλωσσολογία : 1) σχολή Γενεύης, 2) φωνολογική κίνηση : Tzvetzkoy, γλωσσολογικός κύκλος Πράγας, Jakobson, 3) αμερικανικές σχολές: α) πρόδρομοι, β) "κατανομισμός", γ) ανθρωπολογική γλωσσολογία, δ) ψυχολογική γλωσσολογία, 4) σχολή Κοπεγχάγης και "γλωσσολογική" του Hjelmslev, 5) λογικός συμβολισμός: α) σημειολογία, β) γλωσσολογική σημασιολογία, 6) γενετική και μεταμορφωτική γραμματική, 7) μαθηματική γλωσσολογία: α) στατιστική γλωσσολογία, β) θεωρία επικοινωνίας, γ) μηχανική μετάφραση.

Γ. Ανεξάρτητοι γλωσσολόγοι διαφόρων σχολών.

II. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ:

Ἡ φωνητική ἀποτελεῖ βοηθητική ἐπιστήμη τοῦ γλωσσολόγου καὶ τοῦ μελετητῆ ξένων γλώσσων καὶ ἐξετάζει τὴ φυσιολογία τῆς ὀμιλίας. Ἡ φωνητική περιγράφει ὅ,τι ἀκούει ἢ ἀναλύει μὲ εἰδικὰ ὄργανα ὁ ἐρευνητής καὶ δὲν εἶναι λειτουργική ὅπως ἡ φωνολογία, ποῦ ἀναφέρεται στὸν διακριτικὸ ρόλο τῶν φωνολογικῶν μονάδων στὴν γλωσσική ἐπικοινωνία (πρ. διάκριση φωνήματος - φθόγγου, π.χ. στὰ ΝΞ τὸ φώνημα /κ/ παρουσιάζεται στὸ λόγῳ μὲ τὰ ἀλλόφωνα του (φθόγγους) [κ] καὶ [κ'] ἀνάλογα μὲ τὸν φθόγγῳ ποῦ ἀκολουθεῖ: λάκκος - λάκκοι). Μποροῦμε νὰ περιγράψουμε τοὺς ἤχους τῆς ὀμιλίας (σὲ "πλαγίτερη" ἢ "στενότερη" καταγραφή) ἀπὸ τρεῖς ἀπόψεις: τὴν ἀρθρωτική (παραγωγή ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα φωνητικά ὄργανα, ποῦ ἀποτελοῦν ἓνα ἐνιαῖο σύστημα μὴ πρωτογενῶν ὀργάνων), τὴν ἀκουστική (φυσικὰ χαρακτηριστικά τῶν ἠχητικῶν κυμάτων) καὶ τὴν ἀκροατική (φυσικὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἄλλοι μηχανισμοὶ στὸ αὐτί), ποῦ ἀποτελοῦν καὶ τὲς τρεῖς φάσεις τοῦ κυκλώματος τῆς ὀμιλίας. ὠηλ.:

Α. φωνητικά ὄργανα καὶ παραγωγή φθόγγων: τὸ ἀναπνευστικὸ σύστημα (ὁ ἀέρας ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὰ πνευμόνια, ὁ λάρυγγας μὲ τὲς φωνητικές χορδές ποῦ σχηματίζουν ἀνάμεσά τους μιὰ σκισμάδα, τὴ γλωσσίδα, τὰ ὑπεργλωσσιδικά κοιλώματα: φάρυγγας, στοματικὸ, ρινικὸ) καὶ τὰ φωνητικά ὄργανα (ὁ "ἀρθρωτής": ἡ γλῶσσα, ἡ σταφυλή κτλ.) χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν παραγωγή τῶν φθόγγων, ποῦ διαφοροποιοῦνται ὡς ἑξῆς:

1) φωνή καὶ ὕψος (pitch). Ἡ "φωνή" παράγεται ἀπὸ τὴν κανονικὴ παλμικὴ κίνηση τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ποῦ ὁ ρυθμὸς τῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς ἔντασης καὶ ἐλέγχει τὸ "ὕψος" τοῦ παραγομένου ἤχου. κατὰ τὴ φωνὴν διακρίνουμε ἠχηροὺς φθόγγους (φωνήεντα, ὅταν ὁ ἀέρας περνᾷ ἀπὸ τὸ φάρυγγα καὶ τὸ στοματικὸ κοιλίωμα χωρὶς ἐμπόδιο, κατ'ἠχηρὰ σύμφωνα) καὶ ἠήχους (ἄλλους τοὺς ἄλλους). Ὅταν κλείνη ἢ ἀνοίγη ἀπότομα ἡ γλωσσίδα, παράγεται τὸ γλωσσιδικὸ ἄφωνο (glottal stop [ʔ]), ἐνῶ ἀπὸ τὸν ἤχο τριβῆς στὰ τοιχώματά τῆς παράγεται τὸ ρασὺ πνεῦμα ([h]).

2) φωνήεντα. Ἐὰ φωνήεντα παριστάνουν τὴ φωνὴν διαφορετικὰ χρωματισμένη κατὰ τὴ μορφή τοῦ στοματικοῦ κοιλωμάτος καὶ ὅταν ἡ διάρκειά τους εἶναι αἰσθητῆ λέμε ὅτι τὸ φωνήεν εἶναι μακρὸ. Κατατάσσονται σὲ κλειστά - ἀνοικτά (κατὰ τὸ βαθμὸ ἀνοίγματος τοῦ στόματος), σὲ μπροστινά - πισινά (κατὰ τὴ θέση τοῦ ψηλότερου μέρους τῆς γλώσσας), σὲ στρογγυλεμένα - ἀπλωμένα (κατὰ τὴ θέση τῶν χειλιῶν), σὲ ἔρρινα (κατὰ δευτερεύουσες τροποποιήσεις). Θεμελιώδη φωνήεντα λέγονται "οἱ καθορισμένοι φωνηεντικοὶ φθόγγοι ποῦ ἔχουν γνωστὴ ἀκουστικὴ ποιότητα καὶ γνωστὴ θέση γλώσσας καὶ χειλιῶν" (D. Jones). Ὁ καθορισμὸς τους εἶναι ἀβυσύρρετος, ἀλλὰ χρήσιμος

ώς κανόνας μετρήσεως (π.χ. το IPA = *International Phonetic Alphabet* = το Διεθνές Φωνητικό Ἀλφάβητο).

3) Σύμφωνα. Φθόγγοι που διακρίνονται εύκολα χωρίς την ύποστίριξη φωνηέντων. κατηγορίες : ἤχηρά - ἄχηα (κατά τή φωνή), στοματικά - ρινικά (κατά τό κόλωνα), ἄφωνα - τριβόμενα ἢ πνευματώδη (κατά τήν ἐπίσχεση, ὀλική - μερική), ἄλλες κατηγορίες κατά τά σημεῖα ἄρθρωσης (χέλλη, ὀδόντια, φατνία, σκληρός οὐρανίσκος, μαλακός οὐρανίσκος, σταφυλή, φάρυγγας, γλωσσίδα) καί μέρη γλώσσας (ἄκρη, μπροστινό μέρος, μέση, ράχη). Οἱ γλωσσολογικοί ὄροι που δηλώνουν τά σύμφωνα μπορεί νά εἶναι: ἄπλοιοι, σύνθετοιοι, ἄθροισμα ἄρθρωτικῶν μεταβλητῶν (βλ. παρακάτω), ἀποκλίσεις (π.χ. προωθημένα - ἀπωθημένα). Παραδείγματα : γλωσσικά, διχειλικά (π, β), χειλοδοντικά (φ, β), ὀδοντικά, μεσοδοντικά (θ, δ), γλωσσοδοντικά (τ, δ), συριστικά (σ), παχιά συριστικά (ξ, ζ), οὐρανικά (κ, χ'), ὑπερωικά (στήν ὑπερώα, ὀηλ. τό μαλακό οὐρανίσκο, κ, γ, χ), παλλόμενα (ρ), πλευρικά (λ), ἔρρινα (ν, μ), σταφυλικά (γαλλ. τ), σέξοιτα (αἴφιακατε, γερμ. ρf), λαρυγγοχειλικά (K^h), ἀκροδοντικά, γλωσσοραχικά, ἀνακεκαμμένα (αἰτιοφλεχ), μισόφωνα ἢ ἡμίφωνα (μιά). Ἡ ὀνομασία ἑνός συμφώνου μπορεί νά εἶναι λιγότερο ἢ περισσότερο λεπτομερής, π.χ. τριβόμενο ραχιαῖο μεθυπερωικό (χ) κτλ.

4) Ἀρθρωτικές μεταβλητές. Ἡ ὀμίλλα συνίσταται σέ συνεχῆ ροή φθόγγων, ὀιαφόρου μήκους ἢ καθεμιά κατά τίς περιπτώσεις, μέσα στίς ὀποτες οἱ ὀδνες φυσικές ὀτακοπές βρῶσκονται στά σημεῖα ὀπου ὀ ὀμίλητης παύρει ἀναπνοή. Ὑ ἀριθμός τῶν φθόγγων καθορίζεται ἀπό τόν ἀριθμό τῶν διαδοχικῶν ξεχωριστῶν καταστάσεων τῶν φωνητικῶν ὀργάνων (ἢ ἀλλαγῆ ὀρίζεται ὡς ἀντιληπτή ἀλλαγῆ σέ μιά τουλάχιστο ἄρθρωτική μεταβλητή, ἔνω ἄλλοτε μερικές μεταβλητές διατηροῦν τήν ἴδια ἀξία ὀιά μέσου σειράς διαδοχικῶν καταστάσεων π.χ. ἢ ἢχηρότητα στήν ἀρχή του "τσίρος" σέ ἀντίθεση μέ τό "σίρος").

5) Συλλαβή. Τά ὀρια φωνηέντων καί συμφώνων ὀέν εἶναι πάντα καθαρά. Ἐπειδή τά φωνήεντα εἶναι πιό ἀντιληπτά, κάθε φωνήεν ἀντιστοιχεῖ κανονικά σέ μιά κορυφή τῆς καμπύλης ἀντιληπτότητας καί ἔτσι γενικά ὑπάρχουν τόσες συλλαβές ὀσες καί φωνήεντα. Ἀλλά καί ἔνα σύμφωνο μεταξύ συμφώνων μπορεί νά παύει ὀλο κορυφῆς (πυρήνα) συλλαβῆς, ὀπως καί ἔνα φωνήεν κοντά σ' ἔνα πιό ἀνοικτό μπορεί νά μῆν ἀποτελεῖ κορυφή (π.χ. [α]).

6) Προσώδια. Περιλαμβάνει ὀλα τά χαρακτηριστικά τῆς ὀμίλλας που ὀέν ἀνήκουν στο φωνηματικό πλαίσιο καί στή δεύτερη ἄρθρωση (ἔκτος ἀπό τούς μουσικούς τόνους "γλωσσῶν μέ τόνους", π.χ. κινεζική) καί ἔξαρτιῶνται ἀπό τήν ἔνταση ἔμεργειας μέ τήν ὀποια γίνεται ἢ ἄρθρωση, τήν οὐχνότητα τῶν παλμικῶν κινήσεων τῆς γλωσσίδας που ὀίνει ἔνα ὀρισμένο μελωδικό ὕψος, τήν ὀιάρκεια. Ὑ, τι μένει ἀπό

τή μελωδική καμπύλη, όταν αφαιρέσουμε τους τόνους, λέγεται τονικός χρωματισμός (*intonation*). 'Ο μουσικός τόνος είναι στιγμικός (με διάφορες κλίμακες) και μελωδικός (ανερχόμενος, κατερχόμενος, αδιαφοροποίητος, σύνθετος), που μπορεί να θεωρηθεί ως διαδοχή δύο στιγμικών (*notes*). 'Ο δυναμικός τόνος εξαίρει μια συλλαβή, παρουσιάζει *ίεραρχία* και η φύση του διαφέρει κατά γλώσσες. " Όπου μουσικοί και δυναμικοί τόνοι υπάρχουν μαζί, οί μουσικοί αντιτίθενται μεταξύ τους μόνο στις τονισμένες συλλαβές.

Β. 'Ηχητικά κύματα. Φορέας τών πληροφοριών είναι τό ήχητικό κύμα. που μπορεί να παρουσιάση *άπειρες* ποικιλίες, αλλά περιορίζεται από τις δυνατότητες του ανθρώπινου αυτιού. 'Υπάρχουν ουνήσεις *άπλές* (μία επαναλαμβανόμενη παλμική κίνηση) και σύνθετες (που αναλύονται σε *άπλές*). Οί ήχοι κατά τήν κανονικότητα ή μη τής όμοιης των διαιρούνται σε περιοδικούς και μη περιοδικούς (*θορύβους*). Οί άκουστικές διαφορές πραγματοποιούνται με τή διαφορετική σύνθεση και παραλλαγή τριών παραμέτρων : περιοδικότητα, συχνότητα, ένταση. Μοιό ή χροιά ήχου λέγεται ή ποιότητα του ήχου που οφείλεται στην άκουστικότητα των συστατικών του (*θεμελιώδη* και *αρμονικά*). Με τήν τροποποίησή τής από έντηχτα όδο ζωνών συχνότητων (*φάρυγγας, στοματικό κόλωμα*), τούς " *διαμορφωτές* " (*formants*), δημιουργούνται τά διάφορα φωνηεντικά " *τέμπρα* ". Χάρη στις κάθετες και όριζόντιες κινήσεις τής γλώσσας ποικίλλει ή θέση και ό όγκος των *formants* και δημιουργούνται οί διακρίσεις " *συγκεχυμένοι* " - " *συμπαγείς* " (*άνοικτά - κλειστά φωνήεντα*) και " *όξετες* " - " *βαριοί* " (*μπροστινά - πισινά φωνήεντα*), που αποτελούν τις βασικές αντιθέσεις τής ανθρώπινης όμιλλας (*έμφανίζονται* πρώτες σε *παιδιά*). 'Εκτός *άπ'* αυτές τις καθαρές χροίες *υπάρχουν* και άλλες δυνατότητες : χροίες σταθερές - *δλισθαίνουσες* (*μονόφθογγοι - όλφθογγοι*), *τεταμένα - χαλαρωμένα φωνήεντα* κτλ. Τά σύμφωνα (*έκουστικά θόρυβοι*) αποτελούν διακοπή τής κανονικής και περιοδικής κινήσεως τής φωνηεντικής χροίας.

Μετά τόν τελευταίο πόλεμο παρουσιάζεται μεγάλη *ανάπτυξη* τής *άκουστικής φωνητικής* με *ήλεκτρονικά όργανα* (*ήχοσπεκτρογράφος*, που *αναλύει* τά σύνθετα ήχητικά κύματα στις συνιστώσες συχνότητες και τό σχετικό *πλάτος*) και τή σύνθεση *όμιλλας* (*τεχνητή ανακατασκευή *άναγνωρισμένων φράσεων**), που *έπιβεβαίωσε* ότι ή *όμιλλα* *όέν* *άποτελείται* *άπό* *άκολουθία* *άσυνεχών* *ήχων* και *ότι* *οί* *παράγοντες* *που* *άναγνωρίζει* *ή* *άκουστική* *άνάλυση* *όέν* *συνόέονται* *άμεσα* *με* *τούς* *παράγοντες* *που* *θεωρούνταν* *κριτήρια* *τής* *άρθρωτικής* *φωνητικής*, *όπως* *έπίσης* *ότι* *ή* *διάκριση* *μεταξύ* *συμφώνων* *που* *παράγονται* *σε* *διάφορα* *άρθρωτικά* *σημεία* *γίνεται* *κυρίως* *άπό* *συμφραστικά* *και* *μεταβατικά* *χαρακτηριστικά* *στο* *ήχητικό* *κύμα*, *παρά* *άπό* *έμφυτα* *χαρακτηριστικά*

των συμφώνων.

Κάθε κανονικός όμιλητής όέν παράγει μόνο ήχους, αλλά έλέγχει τί λέει και τροποποιεί την όμιλία του (feedback, π.χ. τό έργο ένός θερμοστάτη), και όταν άκούη, καταγράφει τους ήχους βάσει της πείρας του ("φιλτράρισμα", π.χ. έξήγηση δύσκολων φράσεων από τό γενικό θέμα όμιλίας).

Γ. Λήψη ήχητικών κυμάτων. Τό ανθρώπινο αύτι παρουσιάζει μία πλευρά καθαρά φυσιολογική και μία πλευρά ψυχολογική. Η άκροατική φωνητική έξετάζει τά όρια κατά προσέγγιση των άκουστών συχνοτήτων (70-80 p/s με 9000-10000 p/s) και τίς συνθήκες κατά τίς όποτες τό αύτι άντιλαμβάνεται την αύξηση συχνότητας και τίς παραλλαγές της φωνητικής έντασης (κλίμακα λογαριθμική), τους όρους που πρέπει να έκπληρώνη τό ήχητικό κύμα για να γίνει "κατανοητό" (πέραςμα από τό φυσιολογικό στο ψυχολογικό, δηλ. από την άπλή άναγνώριση μιας σειράς γνωστών στοιχείων στην κατανόηση και έρμηνεία, με τό όποτο ασχολείται ή γραμματική και ή στυλιστική) και τίς σχέσεις μεταξύ της ίκανότητας άκρόασης άκουστικών άποχρώσεων και της γλωσσικής ή άκουστικής πείρας (διακριτικά χαρακτηριστικά φωνημάτων, αύξηση διάκρισης με γλωσσική πείρα κτλ.).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οί σημειώσεις αυτές βασίζονται άρχικά πάνω στα έξηξ βιβλία (όπου μπορεί κανείς να βρή πρόσθετη βιβλιογραφία) :

Γ. Χατζιδάκις, 'Ακαδημεικά 'Αναγνώσματα, Γ', 1915-6.

W. Lehmann, Historical Linguistics, 1966

H. Krahe, Indogermanische Sprachwissenschaft, I-II, 1958-9

A. Meillet, Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes, 1937

L. Bloomfield, Language, 1933

V. Pisani, Linguistica indoeuropea, 1948

R. Lord, Comparative Linguistics, 1966

"Le langage", Bibliothèque de la Pléiade, 1968

"Les langues du monde", 1952

J. Lyons, Introduction to Theoretical Linguistics, 1968

Όρισμοί	σ. 1
Σκοπός	σ. 1-2
Ίστορική έπινοκόπηση τής ΙΕ γλωσσολογίας	σ. 2
Ταξινομήση γλωσσών	σ. 2-5
Γραπτά κείμενα	σ. 5-7
Συγκριτική γλωσσολογία	σ. 7-17
'Αρχές συγκριτικής γλωσσολογίας	σ. 7-8
Μέθοδοι	σ. 8-17
Συγκριτική μέθοδος	σ. 8-12
'Εσωτερική άποκατάσταση	σ. 12-13
προβλήματα καί όρια άποκατάστασης	σ. 13-14
Γλωσσοχρονολογία	σ. 14
Διαλεκτική γεωγραφία ή γλωσσογεωγραφία	σ. 14-16
Στρουκτουραλιστικές μέθοδοι	σ. 16-17
Γλωσσική άλλαγή	σ. 14-24
'Αλλαγές στά φωνολογικά συστήματα	σ. 17-20
'Αλλαγές στά γραμματικά συστήματα (άναλογία)	σ. 20-22
'Αλλαγές στά σημασιολογικά συστήματα	σ. 22-24
Δανεισμός	σ. 24-26
'Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες	σ. 27-32
'Ινδοευρωπαϊκή διαλεκτολογία	σ. 32-35
Έχσεις τής ΙΕ μέ άλλες γλωσσικές όμοιοθνες	σ. 36
Γενικά χαρακτηριστικά τής ίνδοευρωπαϊκής	σ. 36-40
'Εξέλιξη τής ίνδοευρωπαϊκής	σ. 40
Λεξιλόγιο καί πολιτισμός τών 'Ινδοευρωπαϊών	σ. 40-42
'Η κοιλίδα τών ΙΕ γλωσσών	σ. 42
κείότερες έρευνες στην ΙΕ γλωσσολογία	σ. 42
Π α ρ α ρ τ ή μ α τ α	
I. Σύντομη ίστορία τής γλωσσολογίας	σ. 43-47
II. Στοιχετα φωνητικής	σ. 40-51
Βιβλιογραφία	σ. 51
'Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τών έπιμέρους ΙΕ γλωσσών	σ. 52
Παραδείγματα κλίσεως	σ. 53
Οί χαρακτηριστικότερες φωνητικές αντίστοιχίες	σ. 54-55
Συντομογραφίες	σ. 55